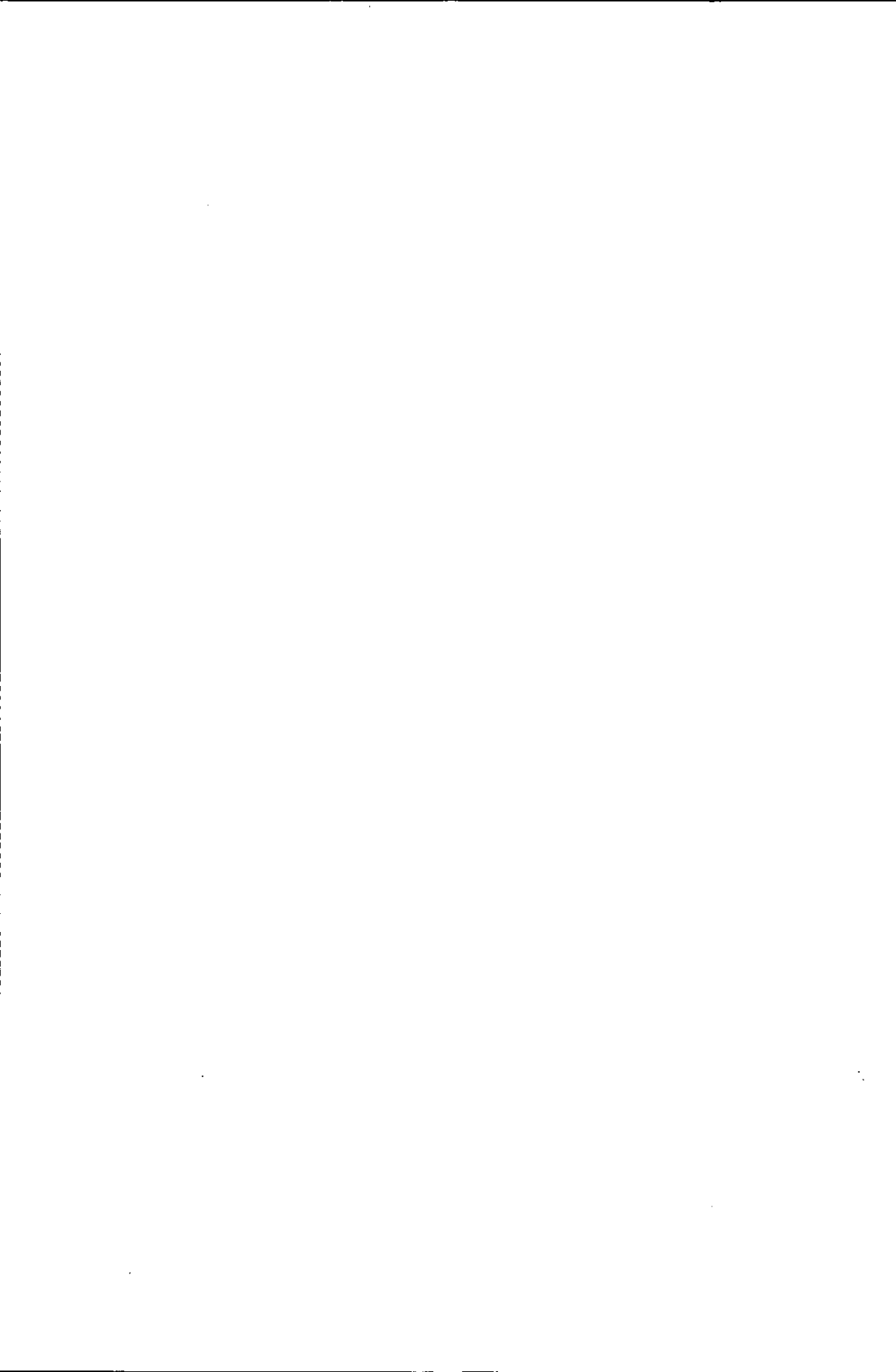

CRÒNICA

LES DIMENSIONS DE LA COMPETÈNCIA ELECTORAL A LA COMUNITAT AUTÒNOMA D'ANDALUSIA: CONSCIÈNCIA REGIONAL I POSICIONS IDEOLÒGIQUES*

José Ramón Montero

Catedràtic de Ciència Política de la Universitat de Cadis

Introducció

Els resultats de les eleccions regionals andaluses de 1982 i 1986 han conferit una escassa importància a les qüestions autonòmiques. Totes dues consultes van gaudir d'unes certes peculiaritats, però les relatives a l'autonomia no hi eren, certament. Les de maig de 1982 van protagonitzar un procés massiu de transferència de vots, que es va avançar uns quants mesos al que després va generalitzar el «canvi» a tot Espanya; i les de juny de 1986 van conèixer uns processos significatius d'escissió de vot, facilitats per la celebració simultània de les eleccions al Congrés dels Diputats i al Parlament d'Andalusia. Però en cap dels dos casos aqueix conjunt d'actituds i d'opinions, que de moment podríem anomenar «consciència regional» andalusa, no ha exercit el paper rellevant que molts analistes i observadors polítics s'entesten a assenyalar.

La incidència de la dimensió autonòmica en la competència electoral andalusa ha estat, a parer meu, i a diferència de les eleccions autonòmiques basques i catalanes, més aviat petita. Així semblen demostrar-ho els baixos suports electorals atorgats al Partit Andalusista (PA, l'únic regionalista *stricto sensu* existent), l'aclaparadora supremacia dels partits d'àmbit nacional fins i tot en les consultes autonòmiques i la pràctica identitat dels sistemes de partits resultants. Ens trobaríem així davant d'unes eleccions regionals que només tindrien l'àmbit territorial de demarcació de l'activitat política. En canvi, els temes de la campanya, els partits en lluita, els resultats i les seves conseqüències partidistes i parlamentàries tindrien un marxamo clarament nacional. Conseqüentment, la competència electoral estaria centrada de manera exclusiva, com a les Comunitats «ordinàries» i amb independència de la naturalesa de l'elecció, en el ja clàssic eix espacial representat pel continu ideològic esquerrà-dreta. Aquest treball considerarà successivament aquests dos eixos mitjançant l'anàlisi de les dades procedents de diverses enquestes. Es tracta de dades que permeten apreciar alguns components actitudinals i ideològics rellevants de l'electorat andalús, i que complementen en qualsevol cas els estudis ja fets sobre els factors geogràfics de la distribució del vot (com l'excel·lent de Porras (1985), per exemple).¹

*. Aquest article forma part d'un treball més extens la versió inicial del qual va ser presentada a les Jornades sobre «Parlament i Societat a Andalusia», organitzades pel Parlament d'Andalusia i celebrades a Granada el maig de 1987.

1. Les referències bibliogràfiques són recollides al final d'aquest treball.

La dimensió autonòmica: consciència regional i opinions sobre l'autonomia

L'argument principal d'aquest article rau en el fet que la debilitat de la consciència regional andalusa ha propiciat la seva dificultat per constituir-se en un dels eixos de la competència electoral, i aquesta ha quedat limitada a la ideològica de la dimensió espacial esquerra-dreta. Per bé que la curta sèrie d'eleccions regionals celebrades fins a la data priva de concedir-li un èmfasi excessiu, aquesta argumentació té, a parer meu, tots els aires de ser vàlida i de mantenir-se en el futur immediat. Però exigeix algunes matisacions. Entre elles hi ha la d'apuntar, si més no, el caràcter relativament diferenciat de la consciència regional andalusa, motivat pel seu recent inici i per la seva dimensió conjuntural. Mancada d'una tradició històrica regional i amb escassa consciència autonòmica pròpia, Andalusia manifestava el 1980 la més gran identificació amb Espanya d'entre les Comunitats «especials»: prop de vuit de cada deu andalusos es consideraven llavors «més espanyols que no pas anda-

Taula 1: Evolució de la identitat nacional subjectiva a Andalusia (1980-1985) i altres Comunitats Autònomes (1982)* (en percentatges)

<i>Se sent</i>	<i>Andalusia</i>			
	1985	1984	1982	1980
Espanyol	9	7	18	29
Més espanyol que no pas andalús	7	7	6	
Tant andalús com espanyol	61	69	47	43
Més andalús que no pas espanyol	17	10	11	
Andalús	3	3	17	24
No ho sap, no contesta	3	3	—	4
(n)	(1.184)	(2.615)	(3.463)	(423)
<i>Se sent</i>	<i>País Basc</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Galícia</i>	
Espanyol	9	23	16	
Més espanyol que no pas basc, català, gallec	5	9	6	
Tant basc, català, gallec com espanyol	25	41	55	
Més basc, català, gallec que no pas espanyol	17	18	11	
Basc, català, gallec	44	9	12	
(n)	(916)	(1.176)	(476)	

*S'ha exclòs la no resposta de la base dels percentatges del País Basc, Catalunya i Galícia.

Fonts: Les dades de 1982 d'Andalusia, a DATA, S.A., *Diagnòstico y bases para una estrategia política ante las elecciones al Parlamento Andaluz* (Madrid: DATA, S.A., mimeografiar, 1982), p. 20; les restants d'Andalusia, del Banc de Dades del CIS, 1980, 1984 i 1985; les del País Basc, Catalunya i Galícia, a Goldie Shabad, «Las elecciones de 1982 y las Autonomías», a Juan J. Linz i José R. Montero (eds.), *Crisis y cambio: electores y partidos en la España de los años ochenta* (Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1986), pp. 541, 566 i 579.

lusos» o «totes dues coses igualment» (taula 1).² Per bé que amb no tanta intensitat com al País Basc i a Catalunya (Shabad, 1986), aquestes actituds han canviat després, a mesura que es desenvolupava un ràpid procés d'identitat andalusa (Sevilla Guzmán, 1986).

Linz (1981) ha destacat a aquest respecte la revitalització de l'important paper exercit pels intel·lectuals andalusos en la interpretació i reivindicació de les difícils condicions econòmiques de la regió. Entre aquestes hi ha un subdesenvolupament relatiu, un creixement de la població encara notable, la desigualtat entre les classes socials, l'absència d'un empresariat dinàmic, la dependència de les iniciatives de fora per a la industrialització, i, agreujant tot això anterior, els efectes de la crisi econòmica. L'associació entre el desenvolupament del País Basc i de Catalunya i els seus alts nivells d'autonomia aconseguits després de l'aprovació de la Constitució van impulsar a Andalusia un corrent autonomista de considerable intensitat. Recolzada per totes les forces polítiques, el seu caràcter conjuntural quedava exemplificat en el Govern d'Unió de Centre Democràtic (UCD), les polítiques restrictives del qual van trobar la seva millor expressió en la insòlita posició abstencionista adoptada en el referèndum de 1980 (Porrás, 1980). Com ha resumit Linz (1981: 695), «no és, per tant, sorprenent que, en un espai de temps curt, hagi sorgit un nou sentit d'identitat andalusa i que, sense comptar amb alguns dels factors diferenciadors, com ara la llengua, hagi aparegut la idea d'un nacionalisme andalús. La sensació d'una carència relativa provocada pel ràpid atorgament de l'autonomia a Catalunya i al País Basc i el fet que el Govern i la UCD s'hagin negat a donar suport (...) a la concessió d'una autonomia del mateix tipus i nivell a Andalusia, han despertat un nou sentit d'identitat. No solament el PSA, sinó els partits de l'oposició al Govern, s'han valgut del descontentament econòmic i de la sensació de ser arraconats per altres regions per mobilitzar l'electorat andalús amb l'esperança de millorar el seu destí amb la concessió d'una àmplia autonomia. La clara identitat històrica i geogràfica d'Andalusia (...), juntament amb els seus greuges econòmics (...), (la) converteix potencialment en la base de fortes demandes d'autonomia associades, en aquest cas, amb el subdesenvolupament».

La intensitat d'aquest procés és reflectida adequadament a la taula 2. En el nivell nacional, la diferència dels qui preferien una solució «centralista» per (no) resoldre la qüestió regional va baixar en 15 punts percentuals entre 1982 i 1976; a Andalusia ho va fer en 44. Al contrari, l'augment dels qui escollien la via autonòmica triplicava el produït a Espanya, i s'augmentava encara més si no es té en compte la no resposta. Tanmateix, les preferències majoritàries per l'autonomia no són suficients per elles mateixes, per bé que siguin necessàries, per canalitzar les qüestions autonòmiques per mitjà de forces polítiques fins a convertir-les, com passa al País Basc i a Catalunya, en un eix decisiu de la competència electoral. En un diagnòstic breu que impedeix el seu aprofundiment, es podria dir que aquest pas no s'ha fet a causa de la debilitat de la

2. Les dades de la taula 1 corresponents a 1980 pertanyen a l'enquesta feta pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) el juliol de 1980 a una mostra representativa regional de 3.457 espanyols majors d'edat, sota la direcció de José María Maravall, Julián Santamaría i José Juan Toharia; les de 1984 i 1985, a les enquestes fetes igualment pel CIS el juliol de 1984 a una mostra representativa regional de 2.400 andalusos majors d'edat, i el juny de 1985 a una altra mostra representativa regional de 1.184 andalusos majors d'edat.

Taula 2: Evolució de les preferències per diferents solucions a la «qüestió regional» a Andalusia i Espanya, 1976-1982 (en percentatges)

	1982	1980	1979	1978	1977	1976	Diferències 1982-1976
1. Andalusia							
Centralisme	14	25	29	53	55	58	- 44
Autonomia	41	38	51	41	37	34	+ 7
Federalisme*	13	10	7	15	3	4	+ 9
Independència	5	3	5	2	1	1	+ 4
No ho sap, no contesta	27	24	8	7	4	2	+ 25
(n)	(879)	(4.088)	(784)	(1.007)	(1.028)	(1.047)	
2. Espanya							
Centralisme	28	28	30	29	42	43	- 15
Autonomia	47	36	47	49	42	45	+ 2
Federalisme*	11	9	9	14	9	6	+ 5
Independència	4	4	6	5	3	3	+ 1
No ho sap, no contesta	9	22	8	3	5	3	+ 6
(n)	(5.463)	(24.998)	(5.439)	(5.898)	(8.837)	(6.340)	

*El 1982, els termes «autonomia» i «Federalisme» van ser substituïts per «autonomia limitada» i «autonomia extrema», respectivament.

Fonts: Per a 1976 i 1980, Manuel García Ferrando, *Regionalismo y autonomías en España, 1976-1979* (Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1982), p. 24. Per a 1977 i 1978, Juan J. Linz i altres, *Informe sociológico sobre el cambio político en España, 1975-1981* (Madrid: Euroamérica, 1981), p. 515. Per a 1979 i 1982, Goldie Shabad, «Las elecciones de 1982 y las Autonomías», a Juan J. Linz i José R. Montero (eds.), *Crisis y cambio: electores y partidos en la España de los años ochenta* (Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1986), p. 536.

consciència regional andalusa (López Aranguren, 1983).³ Aquesta situació resulta compatible, tanmateix, amb aquest component del regionalisme que referma la identitat d'una regió amb l'expressió de les seves diferències de qualsevol mena amb altres Comunitats o amb el centre. Unes diferències que, com ja hem apuntat, han servit per nodrir la nova identitat andalusa basada en el descentrament econòmic, els «greuges comparatius» amb altres regions i l'oposició a la política de restriccions autonòmiques del Govern. Resulta il·lustratiu assenyalar que el 1982, quan es preguntava als habitants de diverses regions si «se sentien tractats injustament per la resta dels espanyols», prop de vuit de cada deu andalusos van contestar afirmativament,

3. La consciència regional es fa servir aquí en el sentit d'integrar les percepcions, explicacions i aspiracions referents a les realitats regionals en els terrenys culturals, econòmics i polítics; concebuda com un element psicosocial central del regionalisme, la consciència regional suposa una mena d'esglau que uneix el component de l'existència de diferències interregionals o entre el centre i la perifèria regional amb el de l'organització i mobilització social per a la consecució d'objectius regionalistes; cfr. per a tot això, López Aranguren (1983).

enfront de només quatre de cada deu gallecs, una tercera part dels bascos i una quarta part dels catalans (Shabad, 1986: 538).

La percepció de la discriminació econòmica del grup s'ajuntava així als sentiments de marginació i de privació relativa. Les conclusions d'un estudi qualitatiu sobre el sentiment *andalusista* han assenyalat uns quants dels seus elements més específics i, amb un interès especial per a allò que ens interessa, han subratllat la freqüència amb què es responsabilitza el Govern central o/i UCD d'aquella situació: entre aquells elements mereixen ser destacats els de la identificació amb el ressentiment creat per la marginació d'Andalusia, la necessitat peremptòria d'un canvi, la reivindicació de la pròpia importància del poble andalús, la defensa del que és pròpiament andalús (objecte de ridícul en altres regions), el canvi de la seva imatge clàssicament pejorativa, el reconeixement de la seva aportació al desenvolupament del país, la defensa i l'aprofitament d'allò que els pertany, l'extensió de la seva cultura, la solució a una crisi econòmica d'especial gravetat, etc. (DATA, S.A., 1983: 17-18). Ve d'aquí el caràcter parcialment conjuntural del regionalisme andalús, assumible bàsicament per totes les forces polítiques enfrontades llavors a UCD i al Govern central, i de difícil capacitat mobilitzadora després de la substitució del partit centrista pel PSOE en el Govern.

Ve d'aquí també que el contingut regionalista no pugui ser monopolitzat fàcilment per un sol partit, ni convertit en una línia divisòria que separi (i encara menys que enfronti) els partits i els seus votants. I tampoc no sembla probable que s'expressi

Taula 3: Identitat nacional subjectiva a Andalusia segons el vot a les eleccions autonòmiques de 1982 i segons l'autoubicació a l'escala ideològica esquerra-dreta, 1984*
(en percentatges horitzontals)

	Identitat nacional					(n)
	Espanyol	Més espanyol que no pas andalús	Tant andalús com espanyol	Més andalús que no pas espanyol	Andalús	
<i>Vot EA 1982</i>						
PCE	7	3	60	17	7	(125)
PSOE	6	6	70	12	3	(1.055)
PSA	2	4	78	9	7	(68)
AP	18	14	65	3	—	(200)
<i>Ideologia</i>						
Extrema esquerra	9	4	59	15	10	(176)
Esquerra	4	5	72	13	4	(917)
Centre	9	10	70	8	1	(419)
Dreta	13	14	68	3	2	(182)
Extrema dreta	16	6	73	3	2	(40)

*L'escala d'ideologia consta de deu punts, que s'han agrupat per parells; els percentatges de no resposta no s'han inclòs a la taula. EA: eleccions autonòmiques.

Font: Banc de Dades del CIS, 1984.

de la mateixa manera i per un llarg període de temps després de la institucionalització d'una Comunitat Autònoma on la doble alternança política regional i nacional de 1982 ha permès que un mateix partit —el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE)— ocupi simultàniament els Governos regional i central. Actualment, l'evidència empírica disponible sembla confirmar aqueixes apreciacions. Així, per exemple, un component actitudinal tan important com el de la identitat nacional o regional andalusa es troba distribuït similarment entre els votants de tots els partits i entre tots els sectors

Taula 4: Facetes i dimensions de l'autonomia a Andalusia, 1984-1985*

1. <i>Sentiment regional andalús</i>	% 1984	
(Nivells d'acord amb frases:)	64	
Present sempre en el poble	48	
Diferent del nacionalisme basc o català	21	
És només cosa d'intel·lectuals o polítics	18	
És només reacció al nacionalisme basc o català	15	
És una cosa més aviat folklòrica		
2. <i>Preferències sobre l'organització de l'Estat</i>	% 1984	
Estat centralista	13	
Estat amb regions autònomes com actualment	33	
Estat amb regions amb més autonomia que actualment	22	
Estat de tipus federal	5	
3. <i>Satisfacció amb funcionament d'autonomia a Andalusia</i>	% 1984	% 1985
Molt satisfet	5	5
Bastant satisfet	22	27
Poc satisfet	36	29
No gens satisfet	15	9
4. <i>Opinions sobre que els Governos d'Andalusia i de la nació siguin en mans d'un mateix partit</i>	% 1984	% 1985
És un avantatge	38	39
És un inconvenient	10	13
És indiferent	26	20
5. <i>Opinions sobre l'existència a Andalusia d'un partit nacionalista fort com a Catalunya i al País Basc</i>	% 1984	
Les coses anirien millor en aquest cas	27	
Les coses no millorarien	31	

*Les columnes no sumen cent perquè no s'han inclòs els percentatges de no resposta.

Font: Banc de Dades del CIS, 1984 i 1985.

ideològics (taula 3). Certament, els votants d'Aliança Popular (AP) i els qui es consideren de dreta i extrema dreta es conceptuen ells mateixos com a «espanyols» i com a «més espanyols que no pas andalusos» en proporcions superiors a les dels electors d'esquerra i els votants dels partits d'esquerra; aquesta pauta s'inverteix respecte d'aquests darrers i de les categories de «més andalus que no pas espanyol» i solament «andalús». Però la major part de tots plegats, i en proporcions a més a més substancials, escullen l'autodefinició regional comprensiva del «tant andalus com espanyol».

L'escàs potencial per al conflicte regional que enclouen aquestes distribucions es complementa amb alguns aspectes significatius de les actituds o opinions vers l'autonomia a Andalusia (taula 4). La satisfacció amb l'autonomia sembla que va creixent moderadament a mesura que s'institucionalitza la Comunitat, i el model de l'Estat de les Autonomies continua essent el preferit pels electors andalusos. I, sigui el que sigui per a ells, el *sentiment regional* andalus té una substantivitat pròpia que l'allunya simultàniament tant de l'elitisme d'intel·lectuals o polítics o d'una subproducció folklòrica com de la mera reacció mimètica al nacionalisme basc o català. Més que no pas una consciència autonòmica en sentit estricte, aqueix sentiment regional també es diferencia de les pautes basques o catalanes a l'hora de traduir-se políticament: només una minoria dels andalusos considera un inconvenient que els Governos andalus i espanyol siguin ocupats per un mateix partit, i una majoria relativa creu que l'existència de partits nacionalistes «forts», a l'estil dels del País Basc i Catalunya, no milloraria la situació.

Taula 5: Autoubicació ideològica a l'escala esquerra-dreta de l'electorat andalus, 1978-1986* (en percentatges)

	1978	1979	1980	1982	1984	1985	1986
Extrema esquerra (1-2)	6	9	7	12	7	6	9
Esquerra (3-4)	26	27	24	33	35	33	44
Centre (5-6)	35	32	20	14	16	19	21
Dreta (7-8)	9	7	9	12	7	6	6
Extrema dreta (9-10)	3	3	3	3	2	—	2
No ho sap, no contesta	22	21	37	26	34	35	18
Mitjana	4,9	4,6	4,6	4,4	4,3	4,3	4,2
(n)	(687)	(883)	(423)	(879)	(2.615)	(1.180)	(492)
Mitjana de l'electorat espanyol	4,7	4,8	4,4	4,8	4,6	4,5	4,4
(n)	(5.898)	(5.439)	(3.457)	(5.463)	(2.458)	(3.431)	(8.397)

*L'escala ideològica és de deu punts.

Fonts: Les dades de 1978, a DATA, S.A., *Diagnòstic y bases para una estrategia ante las elecciones al Parlamento Andaluz* (Madrid: DATA, S.A., mimeografiat, 1982), p. 6; les de 1979 i 1982, de les Enquestes DATA, 1979 i 1982; les restants del Banc de Dades del CIS, 1980, 1984, 1985 i 1986, i de CIS, «La evolución de la intención de voto y otros indicadores políticos: 1983-1986», a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 35, 1986, p. 319.

La dimensió ideològica: competició espacial i posicions en l'escala esquerra-dreta

L'escassa incidència del tema autonòmic subratlla la importància del segon eix de competència electoral. Es tracta de l'ideològic, que s'operacionalitza, si se'n permet l'expressió, mitjançant l'escala ideològica esquerra-dreta, i que es mou per la lògica de la proximitat espacial, o de la menor distància, entre les posicions ideològiques d'un elector i les d'un partit determinat (Sani i Montero, 1986). En aquest sentit, l'electorat andalús es mostra un xic més inclinat a l'esquerra que no pas l'espanyol, en una inclinació que a més a més s'ha anat accentuant des del començament de la transició (taula 5).⁴ La sort electoral dels partits d'esquerra a Andalusia resulta, així, més fàcil d'explicar: el 1986, una mica més de cinc de cada deu andalusos escollien posicions d'esquerra, enfront de només una petita proporció a la dreta. Això no ha impedit, tanmateix, que també a Andalusia, igual que a la major part de les regions de l'Estat espanyol, la competència electoral tingui un caràcter fonamentalment centrípet; és a dir, dirigit vers la captació dels electors que s'autosituen en els espais ideològics de centre-esquerra i de centre. Donada la seva superioritat numèrica, les estratègies dels partits haurien de consistir teòricament a moderar les seves proclamacions ideològiques, millorar les seves imatges i intentar d'atreure aqueixos ciutadans de centre-esquerra i de

Taula 6: Vot als partits en les eleccions autonòmiques i legislatives de 1982 segons l'autoubicació ideològica de l'electorat a l'escala esquerra-dreta* (en percentatges horitzontals)

<i>Elec. autonòmiques 1982</i>	Vot					
	<i>PCE</i>	<i>PSOE</i>	<i>PSA</i>	<i>UCD</i>	<i>AP</i>	<i>(n)</i>
Extrema esquerra	33	46	1	—	—	(176)
Esquerra	6	63	5	—	—	(917)
Centre	1	41	2	4	9	(419)
Dreta	.1	11	2	—	63	(182)
Extrema dreta	—	4	2	2	71	(40)
<i>Elec. legislatives 1982</i>						
Extrema esquerra	24	59	—	—	—	(409)
Esquerra	3	83	—	1	2	(1.446)
Centre	1	42	—	16	18	(1.085)
Dreta	—	7	—	2	77	(680)
Extrema dreta	—	4	—	2	77	(151)

*L'escala esquerra-dreta consta de deu punts, agrupats per parells. Les files poden no sumar cent, donat que no s'han inclòs altres partits ni els qui no contesten. A les eleccions legislatives de 1982, el nombre de casos és format solament pels votants de PCE, PSOE, CDS, UCD, AP, FN i pels abstencionistes.

Fons: Per a les eleccions autonòmiques de 1982, Banc de Dades del CIS, 1984; per a les legislatives del mateix any, Enquesta DATA, 1982.

4. Les dades de la taula 5 corresponents a 1979 procedeixen de l'enquesta feta per DATA l'abril-maig de 1979 a una mostra representativa nacional de 5.439 espanyols majors d'edat, sota la direcció de Richard Gunther, Giacomo Sani i Goldie Shabad; les de 1986a, a l'enquesta post-electoral feta pel CIS el juny-juliol de 1986 a una mostra representativa nacional de 8.236 espanyols majors d'edat, en què s'inclòia una submostra representativa de l'electorat andalús, que és la que s'ha fet servir.

centre que, en sumar la majoria, poden incidir decisivament en les seves fortunes electorals. I, d'altra banda, aqueixos ciutadans tendrien a votar els partits que percebin més propers al seu espai ideològic si, a més a més, tenen credibilitat electoral, posseeixen un lideratge suficient i gaudeixen de les característiques del «vot útil».

Les taules 6 i 7 permeten comprovar com s'han canalitzat les preferències electorals dels espanyols i andalusos que s'autosituen a les diferents posicions de l'escala ideològica.⁵ En les eleccions autonòmiques de 1982, el PSOE va aconseguir un lloc excepcionalment favorable entre els votants d'extrema esquerra, d'esquerra i de centre; prop de la meitat dels primers, les dues terceres parts dels segons i quatre de cada deu dels tercers van votar llavors el PSOE. I aquest lloc va anar millorant fins i tot en les eleccions d'octubre de 1982, quan els precedents de la consulta autonòmica i la més gran aflluència de votants van aconseguir l'hegemonia del PSOE en aqueixos sectors ideològics, que eren, a més a més, no ho oblidem, majoritaris a Andalusia. Certament, AP va aconseguir igualment el vot dels sectors de dreta i d'extrema dreta i, igual que el PSOE, de manera escalonada en les dues convocatòries electorals de 1982. Però les escasses proporcions de l'electorat andalús que s'autosituaven en aqueixos espais es traduïen en els baixos rendiments electorals del partit conservador, molt allunyats dels del PSOE i inferiors fins i tot als obtinguts el 1977-1979 per UCD a Andalusia. La seva única possibilitat d'expansió radicava en el centre de l'escala ideològica, on hi havia molts dels antics votants d'UCD que havien transferit les seves preferències cap al PSOE i els quals havia d'atreure ara AP per fer bones les seves pretensions de convertir-se en l'alternativa als Governos nacional i regional socialistes.

Després de sengles legislatures en què les estratègies d'AP i de la Coalició Popular (CP) no van aconseguir precisament grans èxits (Montero, 1987), la doble consulta de 1986 va ratificar altra vegada, com és sabut, l'encert de la gestió socialista i el fracàs relatiu de l'oposició conservadora (taula 7). CP va continuar fruint del suport massiu dels minoritaris sectors de la dreta i de l'extrema dreta, però la seva incursió a l'espai ideològic del centre va resultar fallida: entre els qui s'autosituaven al centre, només al voltant d'una cinquena part en les eleccions autonòmiques i d'una sisena part en les nacionals es van inclinar per CP. El fracàs conservador ho era especialment a la vista del descens sofert pel PSOE en els sectors ideològics de l'extrema esquerra, de l'esquerra i, sobretot, del centre. En la consulta autonòmica, les pèrdues socialistes es van dividir entre l'extrema esquerra, on Esquerra Unida-Convocatòria per Andalusia (IU) va aconseguir fer-se amb un sector de votants similar al del PSOE, i el centre, on tant IU com el Centre Democràtic i Social (CDS), i en més petita mesura el PA, van rebre el vot d'antics *ucedistes* que el 1982 s'havien passat al PSOE. I, en la consulta nacional, el descens es va produir bàsicament per la presència del CDS, el qual, tot i que evidentment minoritari, va aconseguir encarrilar vers ell una quarta part dels votants que s'autosituaven al centre. El fenomen de l'escissió de vot també es troba

5. Les dades de les eleccions legislatives de 1982 de la taula 6 procedeixen de l'enquesta portada a terme per DATA la tardor de 1982, a una mostra representativa nacional de 5.463 espanyols majors d'edat; ens hi referirem, d'ara endavant, com a Enquesta DATA, 1982. L'enquesta va formar part d'una investigació sobre les eleccions legislatives de 1982, finançada per la *Stiftung Volkswagenwerk*, de la República Federal d'Alemanya i feta per J.J. Linz, H.-J. Puhle, R. Gunther, G. Sani, G. Shabad, P. del Castillo i l'autor; es pot veure, al respecte, Linz i Montero (1986).

Taula 7: Vot als partits en les eleccions autonòmiques i legislatives de 1986 segons l'autoubicació ideològica de l'electorat a l'escala esquerra-dreta*
(en percentatges horitzontals)

<i>Elec. autonòmiques 1986</i>	Vot						<i>(n)</i>
	<i>IU</i>	<i>MUC</i>	<i>PSOE</i>	<i>PA</i>	<i>CDS</i>	<i>CP</i>	
Extrema esquerra	41	5	45	—	—	—	(44)
Esquerra	14	1	76	3	1	—	(217)
Centre	12	—	30	4	11	22	(104)
Dreta	—	—	4	—	11	71	(28)
Extrema dreta	—	—	—	—	—	90	(10)
<i>Elec. legislatives 1986</i>							
Extrema esquerra	24	6	47	—	—	—	(645)
Esquerra	5	1	76	—	3	—	(2.620)
Centre	—	—	23	—	25	14	(1.709)
Dreta	—	—	5	—	5	69	(613)
Extrema dreta	—	—	3	—	3	83	(245)

*L'escala esquerra-dreta consta de deu punts, agrupats per parells. Les files poden no sumar cent perquè no s'han inclòs altres partits ni els qui no contesten.

Font: Banc de Dades del CIS, 1986a.

reflectit aquí mitjançant les diferents proporcions de vot obtingudes pels partits dels diferents sectors ideològics entre les dues consultes (Montero, 1988). Crida particularment l'atenció el cas d'IU; convertida en una alternativa de vot vàlida per a nombrosos andalusos en la consulta autonòmica, quasi va aconseguir duplicar la seva presència entre els autosituats a l'extrema esquerra respecte de les eleccions legislatives nacionals, triplicar-la entre els de l'esquerra i aconseguir un cridaner 12 % entre els del centre.

Aquestes dades es complementen amb les relatives a les posicions ideològiques dels votants dels diferents partits i amb les de les posicions atribuïdes pels andalusos als propis partits. Les dades no s'allunyen de les corresponents a la resta d'Espanya (Sani i Montero, 1986). Des de 1982, els votants andalusos del Partit Comunista d'Espanya (PCE), PSOE, PSA, CDS, UCD i AP s'ordenen ideològicament per aquest ordre, amb independència del tipus de consultes i de la seva sort electoral (taula 8). Per bé que l'estabilitat de les autoubicacions sigui la característica més cridanera, es poden observar uns certs canvis que obeeixen a factors conjunturals o a algunes modificacions en la composició dels seus electorats. Són els casos, per exemple, del PCE el 1982 (quan els seus votants més moderats es van canviar al PSOE), o el 1986 (quan en la consulta autonòmica va rebre els vots dels qui, en la legislativa nacional, s'havien inclinat pel PSOE o el CDS, més moderats, evidentment, que el sector més consistent d'IU). És també el cas del PA entre 1982 i 1986, quan la desaparició de la seva etiqueta «socialista» i la seva incidència exclusiva en les qüestions autonomistes van provocar un lleu desplaçament a la dreta dels seus electors; o el del CDS, en què, al

Taula 8: Autoubicació ideològica a l'escala esquerra-dreta dels votants de diferents partits en les eleccions de 1982 i 1986*

Votants	1982		1986	
	Autonòmiques	Legislatives	Autonòmiques	Legislatives
PCE	2,6	2,3	3,3	2,5
PSOE	3,7	3,8	3,7	3,6
PSA	4,1	—	4,5	—
CDS	—	5,4	5,3	5,1
UCD	5,6	5,6	—	—
AP	7,3	7,2	7,1	7,4

*Posicions mitjanes en escales ideològiques de deu punts. El 1986 el PC va concórrer com a IU, el PSA com a PA i AP com a CP.

Fons: Les dades de les eleccions legislatives de 1982, a Enquesta DATA, 1982; les restants, del Banc de Dades del CIS, 1984 i 1986a.

contrari, les propostes programàtiques de la campanya de 1986 han justificat aquest igualment petit però significatiu canvi vers l'esquerra.

La superioritat electoral del PSOE ha estat el producte, entre altres coses, de la proximitat dels seus votants i de les seves imatges partidistes a l'espai ideològic on se situa la major part dels electors andalusos (taula 9).⁶ Tot i que la imatge ideològica del PA també s'acosta a aquest espai, manca de credibilitat electoral per pugnar amb el PSOE per la majoria dels votants: a la seva falta de lideratge s'uneix la seva estratègia de plantejar la comperència electoral en una dimensió, l'autonòmica, que, o bé manca de rellevància especial per a aqueixa majoria d'andalusos, o bé, quan en té alguna, resulta assumida també pel PSOE. La major distància entre els seus propis votants i la mitjana dels andalusos es dona en AP, que pateix igualment la major distància entre els seus votants i la posició atribuïda al partit. Això s'explica en part per les imatges negatives d'AP, un partit percebut pels electors andalusos, igual o en més gran mesura encara que els espanyols, com a excessivament conservador, si no escassament democràtic, situat en els confins de l'extrema dreta i, en qualsevol cas, molt allunyat de les seves preferències ideològiques i polítiques. I això justifica, al seu torn, la continuïtat del seu escàs suport electoral després d'una legislatura a l'oposició, i també la creixent hostilitat que si més no fins a les consultes de 1986 provocava entre més de la meitat dels espanyols (Montero, 1987).

És clar que la distància ideològica entre el PSOE i AP, és a dir, entre el Govern regional i un dels principals grups de l'oposició, podria augmentar perillosament la polarització del sistema de partits. De fet, la va augmentar el 1982, quan AP va substituir UCD tant a Andalusia com a Espanya. A la vista d'això, no van ser pocs els analistes que van expressar una preocupació no exempta llavors de fonament. L'hegemonia d'AP a l'espai de la dreta suscitava nombrosos interrogants sobre la capacitat del partit per encarrilar un electorat heterogeni (en el qual, a més, es temia que l'integrisme dels votants d'extrema dreta anul·lés la moderació dels procedents

6. Les dades de la taula 9 corresponents a 1986b i 1986c pertanyen a sengles enquestes fetes pel CIS respectivament l'abril i maig de 1986 a mostres representatives de 25.667 i de 5.327 espanyols majors d'edat.

Taula 9: Posicions ideològiques atribuïdes als partits en escales esquerra-dreta per l'electorat d'Andalusia, 1982-1986*

<i>Partits</i>	<i>1982</i>	<i>1984</i>	<i>1985</i>	<i>abril 86</i>	<i>maig 86</i>
PCE	1,9	2,2	2,1	2,0	1,9
PSOE	3,4	3,6	3,6	3,7	3,8
PA	4,1	3,7	4,0	4,0	3,9
CDS	6,0	6,0	5,8	5,8	5,6
UCD	6,5	—	—	—	—
PRD	—	—	5,5	5,5	5,8
AP	8,5	8,4	8,0	8,5	8,3

*Posicions mitjanes d'una escala ideològica de deu punts.

Fons: Per a 1982, Enquesta DATA, 1982; per a les restants, Banc de Dades del CIS, 1984, 1985, 1986b i 1986c.

d'UCD) per intentar la combinació de conservadorisme i democràcia per enèsima vegada en la història de la dreta espanyola i per fer una política d'oposició mancada d'actituds ambigües o semilleials vers el sistema democràtic (Caciagli, 1986; Ramírez, 1982). A més, la polarització no es va produir solament entre els partits extrems, sinó fins i tot, donada l'escassa rellevància del PCE el 1982, entre els principals competidors del sistema.

Hi ha elements, tanmateix, que permeten relativitzar l'abast d'aquesta polarització, i el transcurs del temps ho ha demostrat així. Com es recordarà, el seu creixement no ha estat ocasionat per una brusca radicalització de les actituds i opinions dins dels principals grups de votants, sinó pels canvis que hi ha hagut en el sistema de partits: la desaparició d'UCD i el consegüent reemplaçament en el si de la dreta i en la major part de les Comunitats Autònomes no podien sinó augmentar la distància existent respecte del PSOE. La configuració bipolar del nou sistema, en la qual el buit d'UCD ocasiona l'absència d'un partit que ocupi les posicions centrals, incentivava una competència interpartidista de naturalesa centrípeta, notablement reforçada per les característiques de la distribució unimodal de les preferències ideològiques de l'electorat espanyol. Per últim, els baixos nivells de suport electoral d'AP contribuïren igualment a subratllar les tendències centrípetes del sistema, ja que la seva única possibilitat d'expansió, un cop assentada la seva posició hegemònica en els espais de la dreta i extrema dreta, rau en els espais centrals del continu ideològic esquerra-dreta (Maravall i Santamaria, 1985; Sani i Shabad, 1986).

Les eleccions de 1986 han ratificat la continuïtat d'aqueixos supòsits, per bé que l'estratègia conservadora hagi resultat clarament ineficaç. L'activitat política i parlamentària pot contribuir a modificar les relacions interpartidistes sorgides d'aqueixa consulta, sobretot si es té en compte la presència d'IU, la representació parlamentària de la qual ja ha superat l'específica d'AP. El problema resideix fonamentalment en la capacitat del PSOE per continuar mantenint una majoria absoluta en el Parlament que, d'altra banda, resulta excepcional en al panorama comparat, i per fer-ho a més amb la competició electoral de dos partits en l'oposició. Però tampoc aquests partits no manquen de problemes. Sigui quin sigui el futur electoral del PSOE en unes pròximes consultes autonòmiques, l'èxit d'IU en capitalitzar el 1986 l'escissió de vot

necessita convalidar-se si pretén convertir-se en un punt de referència privilegiat per a la formació dels Governos autonòmics; i AP necessita aprofitar l'absència d'un partit centrista significatiu a Andalusia per implantar-se en els espais de centre-dreta amb la força suficient per erigir-se en alternativa al Govern regional. La major part d'aquests interrogants depenen de les respostes dels andalusos vers la seva pròpia Comunitat Autònoma i el Govern regional; altres vindran condicionades per les activitats de cadascun dels partits; i altres, en fi, seran propiciades per l'evolució política espanyola, incloent-hi el no gens menyspreable factor de la convocatòria (anticipada, simultània o posterior) electoral autonòmica. Com tantes altres qüestions que s'han apuntat al llarg d'aquest treball, les seves respostes s'hauran de posposar necessàriament.

La seva expressió es farà evident en unes properes eleccions. Serà llavors quan, en definitiva, podrem apreciar els elements de continuïtat i de canvi que es produeixin en els eixos de competència electoral a Andalusia. Perquè, encara que es pugui preveure novament la menor incidència de la dimensió autonòmica i el predomini de la ideològica a l'hora en què els andalusos canalitzin els seus vots, no està de més acabar aquest intent d'explicació del passat amb un prudent silenci sobre el futur. Sobretot perquè ja podem estar de tornada d'espants predictius després de tantes seguretats errades a l'hora d'apuntar consolidacions electorals que no van aguantar sinó uns quants mesos, o de provisionalitats partidistes que encara perduren i que gaudeixen, a més a més, d'una salut excel·lent.

Referències bibliogràfiques

- Caciagli, M. (1986). *Elecciones y partidos en la transición española*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI.
- DATA, S.A. (1983). *Diagnóstico y bases para una estrategia política ante las elecciones al Parlamento andaluz*. Madrid: Multicopiat.
- Linz, J.J. (1981). «La crisis de un Estado unitario, nacionalismo periférico y regionalismo», pp. 650-717 a *La España de las Autonomías (Pasado, presente y futuro)*. Madrid: Euramérica.
- Linz, J.J. i J.R. Montero (eds.) (1986). *Crisis y cambio: Electores y partidos en la España de los años ochenta*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- López Aranguren, E. (1983). *La conciencia regional en el proceso autonómico español*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Maravall, J.M. i J. Santamaría (1985). «Crisis del franquismo, transición política y consolidación de la democracia en España», a *Sistema*, 68-69: 79-129.
- Montero, J.R. (1987) «Los fracasos políticos y electorales de la derecha española: Alianza Popular, 1976-1986», a la *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 39: 7-43.
- Montero, J.R. (1988). «Voto nacional y voto autonómico: La escisión del voto en las elecciones de 1986 en Andalucía», de pròxima publicació a la *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*.
- Porras, A. (1980). «El referéndum de iniciativa autonómica de 28 de febrero en Andalucía», a *Revista de Estudios Políticos*, 15: 175-193.
- Porras, A. (1985). *Geografía electoral de Andalucía*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI.

- Ramírez, M. (1982). «El sistema de partidos tras las elecciones de 1982», a *Revista de Estudios Políticos*, 30: 7-20.
- Sani, G. i J.R. Montero (1986). «El espectro político: Izquierda, derecha y centro», pp. 155-200 a Linz i Montero, 1986.
- Sani, G. i G. Shabad (1986). «¿Adversarios o competidores? La polarización del electorado», pp. 587-624 a Linz i Montero, 1986.
- Sevilla Guzmán, E. (1986). «Estructura social e identidad andaluza», pp. 261-300 a F. Hernández i F. Mercadé (comps.), *Estructuras sociales y cuestión nacional en España*. Barcelona: Ariel.
- Shabad, G. (1986). «Las elecciones de 1982 y las Autonomías», pp. 525-585 a Linz i Montero, 1986.